

Richard Y. Bourhis-ekin elkar hizketa:

"Familiatik hasi eta herri osorainoko sare euskaldunak ugaltu behar dira"

Richard Yvon Bourhis quebecarra dugu, hango unibertsitateak Montrealen duen Psikologia Departamenduko irakaslea. Ikerketa, eta artikulu ugariaren egilea, hizkuntz gaietarako aholkulari berezia da ondoko erakundeetan: Canadako Commissariat aux langues officielles (Hizkuntza Ofizialen Komisaritza), Quebec-eko Conseil de la langue française (Hizkuntza Frantsesaren Kontseilua), eta, guri dagokigunez, Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia. Honexegatik, hain zuzen, ekarri dugu orrialdeotara, Euskal Autonomi Elkartearen gauzatzen ari den hizkuntza politikaren gora beheretaz hitz egiteko. Bereziki sakondu nahi izan dugu berak Fishmanekin batera zuzendu eta HPINek Euskal Herri osoan egin duen inkesta soziolinguistikoan, instituzio eta herri ekimenaren arteko elkarlanean eta lurraldetasunaren auzi betiere korapilotsuan.

We have among us Richard Yvon Bourhis from Quebec, a teacher in the Psychology Department of the University of Montreal. Investigator and author of many articles, he is a special advisor in the following organisations: "Commissariat aux Langues officielles" of Canada (Official Languages Committee), "Conseil de la Langue Française" of Quebec (French Language Board) and, in our case, General Secretary for the linguistic policy of the Basque Government. That is the reason why we have brought him to these pages, to talk about the ins and outs of the linguistic policy that is being shaped in the Basque Autonomous Community. It has been our intention to especially study in depth: the sociolinguistic survey adjusted by Mr. Bourhis himself with Fishman, and undertaken in the whole Basque Country by HPIN, collaboration among all sectors within the country and the dispute, always complicated, concerning territoriality.

GALDERA: Eusko Jaurilaritzako Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusiak burutu duen azkeneko inkestan parte hartu duzu¹.

BOURHIS: Bai. Datu nahiko fidagarriak daude. Lan horretan Fishman, Tabouret-Keller eta hirurok hartu dugu parte, eta 1990 ezkeroztik aritu gara lanean inkesta horren prestakuntzan. Gu, inkesta metodoak proposatzeko aholkulariak izan gara. Laginketari buruzko metodoak ez noski, maila horretan ez baitago arazorik. Bi helburu beteko zituzten galderak eta gai teoriko eta kontzeptualak aurkitzea izan da batipat, aldi berean beharrezkoa zen inkesta mota horri egokituko zitzaizkionak eta garrantziko informazioaren bila bideratuko gintuzketenak.

G: Baina inkesta deskalifikatu egin du Alderdi Sozialistak autoebaluaketan oinarritzen delako.

B: Baina erroldaketari begiratzen badiozu, autoebaluaketa bat da. Soziolinguistikaren %80a autoebaluaketetan oinarritzen da; ezinezkoa gertatzen da jorkaerari buruzko datuak bilatzea. Hizkuntza-jorkaeraren azterketei diru laguntza ematerik izan duen Estaturik ez dut ezagutzen. Garestiegi jotzen du. Nire ustez, Alderdi Sozialistaren erizpenak ez du inolako zentzurik, ezta ezagutzarik ere giza psikologiaz, soziologiaz, linguistikaz edo soziolinguistikaz. Datozen hiru urteetako hizkuntza moldaketaren taulan, jarrera horrek ez du ezer esan nahi. Badu esanahirik hemengo politikan, baina hizkuntza moldaketaren mailan, 2.550 erantzuleko azterketa batean, oso gauza txikia izan zen, nahiz txundigarria

Inkestaren bidez etxean, familia bizitzan hasten diren sare euskaldunak; ondoren lagunengana, aisialdietara, eta herrira bertara hedatzen diren sareak bilatuko zituzten neurketak lortu nahi genituen bereziki.

izan. Gertaera honi ez diot lehentasunik eman espero zitekeelako. Gutxi gorabehera %40-60 zarete jatorrizko euskaldunak, 1.go eta 2.go belaunaldiko %40 euskaldun; beti izango dituzue antzeko arazo politikoak, beti. Quebec-en, %82 dira frankofonoak, hauetatik %70 direlarik elebakarrak; ez dago konparatzerik, beraz ez daukagu horrelako arazorik. Baina %11 osatzen duten gutxiengo anglofona badira ere, ahal dituzten arazo guztiak sortzen dituzte, Kanadako gai nontzean menderatzen duen taldearen partaide direlako.

Demokraziaren jokoaren parte bat da hau, ordea. Guztiak daukate aldarrikapen eskubidea, sozialistek diotena esateko eskubidea duten bezalaxe, baina kasu honetan ez da zuzena. Nahiago nuke soziolinguistika mailan zuzenak diren gauzak bakarrik esango balituzte, jarrerez eta abar, baina ez da horrela izan, esan ohi den bezala "azpi kolpe" bat izan da.

¹ Inkesta honen EAERI buruzko datuen azalpen laburtua BAT 7/8 zenbakian argitaratu zen Eusko Jaurilaritzako HPI Neko Xabier Aizpuruak moldatutako artikuluan. Inkesta horrek Ipar Euskal Herria eta Nafarroari buruzko datuak ere bildu zituen, baina oraindik ez dira argitara eman.

G: Gure ustez, hemen inoiz burutu den lanik onena da inkesta hau. Orain datuak baitaude.

B: Bai, kontu handiarekin egindako inkesta izan da. Eta indarberritu gintuena zera izan zen, etxean, familia bizi-tzan hasten diren sare euskaldunen kasua; ondoren lagunengana, aisialdi-etara, eta herrira bertara hedatzen diren sareen kasua. Inkestan bereziki lortu nahi genituen sare hauek bilatuko zituzten neurketak. Euskararen egoera kontutan izanik, garrantzi handikoa zen, uste dut, informazio hau bilatzea. Informazio honi esker aurki ditzakegu eskuhartu beharreko arloak, euskararen ahulezia hain handia izanik, nahiko zaila gerta daitekeelako beste arlo batzutan eraginkortasunez eskuhartzea.

G: Fishmanentzat ere, pertsonaren-gandik hurbilenak bezala deskribatu dituzun lau mailak dira azken batean erabakiorrak. Telebista funtsezko faktoretzat jotzen zuten teoria guztiak aldrebestu ditu honek, eta oso ongi dago, baina ondoren zer?

B: Hori da, bai, kontestu horretan izan zen, duela bi urte, ideia horien inguruan eratzen ari ginen inkestaren plangintza. Zeren informazio bila jo behar baitzen. Faktore horiek biltzen ez zituen inkesta egin izan bagenu, ez genukeen Fishmanekin bat egiterik izango.

G: Baina Fishmanen azkeneko bilakaera hau dela eta, neurri batean zertxobait atzera egin dela pentsa daiteke.

B: Bi hurbilketak elkarren osagarri bezala ikusten ditut nik. Eta ados nago Euskal Herrirako aukeratu den moldaketaren ordenarekin. Premiazkoa zen lehenengo hamarkadan zirrara edo kontzientziario eraginkorra sortzea, eta fro-

gatzea zerbait lortzea badagoela. Nire ustez, Hizkuntza Politikarakoldazkaritza Nagusiaren (HPIN) hurbilketa zen garai hartan zerbait eman zezakeen bakarra. Gogorra zen lan hura egitea, baina Fishmanek dioen bezala, emaitzak oso azkar lortzen dituen da. Oso garbi ikusten da, emaitzak oso argiak dira.

Bigarren harmarkada hasteko, berriz, sostengu instituzionala ematen den honetan, posiblea da lan hori burutzea. Benetan ikusten dut lan hori osagarri bezala. Baina ezin da galdu iadanik bizi-rik dirauen heredentzia. Eta horra hor sareekin lan egiteko premia, egiazko euskaldunekin.

Noski, Fishmanek dioen bezala, egiazko euskaldunak ugaltzen diren bitartean, ez du ezer kostatzen. Teknikoki, gurasoak dira, euskaldunak, erabilpena mantentzen dutenak. Baina sostengu instituzionalaren beharra daukate baita ere.

Premiazkoa zen lehenengo hamarkadan zirrara edo kontzientziario eraginkorra sortzea, eta frogatzea zerbait lortzea badagoela. Nire ustez, Hizkuntza Politikarakoldazkaritza Nagusiaren hurbilketa zen garai hartan zerbait eman zezakeen bakarra. Oso garbi ikusten da, emaitzak oso argiak dira.

G: Funtsezko sareen garrantzia erakustea, gizabanakoarengandik hurbil dauden sareen garrantzia azpimarratzea oso inportantea da, zera esateko joera dagoelako eta ez da egia: "eskola daukagu, telebista daukagu", beraz gizabanakoaren mailan ez dugu ezer egingo".

B: Bai, Estatuak dena emango duela pentsatu ohi dugu.

G: Administrazio publikoak familian, pertsonarengandik hurbilen dauden gunean, eragina izatea oso zaila zela esan zenuen behin, orduan, orain egiten ari zaren lotura hori zenbateraino izan daiteke emankorra Administrazio publikoa eta familia, lagun artea,...

B: Nik uste, zehazten edo itxuratzen ari diren elementuak daudela. Hitzaldi hartan, herri mailan lanean ari diren animatzaile linguistiko kulturalak topatu nituen. Beren lana, besteak beste, zuzpertz lanak egitea da, eta baita ere bezeroei euskaraz eskaintzen zaizkien zerbitzuen koordinaketa lanak burutzea. Eta beraiek dira, hain zuzen ere, herri mailan, instituzionala eta eguneroko erabileraren artean bitartekoak. Oso inplikaturik daude gazteekin. Sei-zazpi bat etorri ziren, bakoitza bere esperientzia berriekin. Dendariekin kontratuak daude

Herri mailan lanean ari diren animatzaile linguistiko-kulturalak dira, hain zuzen ere, herri mailan, instituzionala eta eguneroko erabileraren artean bitartekoak.

euskara erabil dezaten, herri txikietan behintzat, beraz denetarik saltzen duten komertziantek txikiak izango dira. Mota honetako eskuhartzeak dira, erabat borondatezkoak izanik, izpiritu benetan demokratikoa dutenak; baina era berean teknikari hauek oso inplikaturik daude beren komunitateetan eta iada ezagunak dira gizabanako bezala. Ez dira kanpotik bidaliak, herrian jausten den jendea, baizik eta sarearen barneko jendea. Beraz, bere heinean, instituzional formaletik instituzional sasi-informalera pasatzeko zubitxoak izan daitezke, alde batetik bestera pasatzen den zubia.

Jarraitu beharreko multzoetako bat 12-18 urtekoena da. Gazte hauentzat kultura anglo-amerikarra eta erdalduna oso garrantzitsuak dira. Gazteek irabazi egin nahi dutelako, identitate baikorra izan nahi dute, beraiek baina handiagoa den zerbaiten parte direla sentitu nahi dute. Arrakasta izan nahi dute, gaurrengungo joko kulturalaren barne egon nahi dute. Beraz, funtsezkoa da bide euskaldun bat jorratzea gazte hauentzat, nahiz eta zonalde edo herriko euskaldunen konzentrazioa oso handia izan, zeren eta gazte hauek ere, sarearen barruan mantentzea zaila gertatzen da. Teknikari hauekin, zera bideratzen ahalegindu ginen, nola sortu edo indarberritu gaurrengungo kultura moderno euskaldun eredu bat, inoiz lehiatu ezingo dena angloamerikarra eta erdalduna bezalako kultura handi dominanteekin, baina kultur gune linguistiko bat sortzea lortuko duena. Nire ustez, landu beharreko arloa da, gazte hauei honelako kultur gune linguistikoa ematea, esan dezaten: bai, kultura erdaldun eta anglofonoaren astinaldia onartzen dugu, baina geuk ere badauzkagu elementu eta gune kulturalak; eta eragin anglofono eta erdaldunek ezin izango dituzte inoiz gairitu kultur gune euskaldun horiek, ez direlako ber-

Jarraitu beharreko multzoetako bat 12-18 urtekoena da. Gazte hauentzat kultura anglo-amerikarra eta erdalduna oso garrantzitsuak dira. Beraz, funtsezkoa da bide euskaldun bat jorratzea gazte hauentzat.

takoak. Hau, kasik, nazionala edo internazionala da. Hemen, bertakoarekin jotzen duen kultur gunea sortu behar da, baina bertakoa balioztatuko duena.

G: Baina horrek ez du esanahi euskarak ez duenik lekurik unibertsitatean, Unibertsitate irakaskuntzan.

B: Ez, inola ere ez. 12-18 urteekin dauzkagun arazoak direla eta, eratu beharreko zubia da hori. 12 urte baino lehen, familia sarea hestuago da. Euskaldungoa manten daiteke nahiko hestua den sare bat badagoelako, eta gazteek sare horretan geratu nahi dutelako. Baina 12 urtetatik aurrera, beren burua baieztu nahi dute, haurrak asaldatzen diren garaia izaten da, beste gauza batzuk egin nahi dituzte. Gazte hauek konbentzitu behar ditugu zubia beti euskaraz egin dezaten, nahiz eta jakin badaudena beste batzuk. Unibertsitatera joan edo lanean hasiko direnean, orduan, sostengu instituzionala egongo da euskararentzat, baina asaldatzen diren garai hau, kultur gune linguistikoa euskalduna inoiz baztertu gabe gaindi dezaten lagundu behar ditugu. Asaldatze hau euskal kultura eta euskarari loturiko bere bizitzaren atal honi uko eginez eta erabat baztertuz egiten badute galdu egin-

go ditugu gerora, beraz zubiak aurkitu behar dira. Kultura eta giza hedapeneko txandaketak balira bezala. Eta honetan egin behar da lan. Nola lan egin, ordea? Aisialdien inguruan lan egin lezakete teknikariek... Instituzionalki bultzatu egin beharko lirateke, gazte euskaldunek antolatutako ekintza guztiak, aisialdi eraberrituak edo kultur ekintza berriak sortzeko nahiz antzerkia, musika, nahiz edozein motatako kultur ekintza.

G: Bertsolariak daude, gazteen arteko txapelketak,...

B: Egia da, bai, desberdintasuna sortu duzue dagoeneko. Baina iraganaren kokapen zubiak dira hauek. Ez diet uko egin nahi, beti egongo direlako iraganarekiko lotura hauek preziatuko dituzten gazteak, baina garrantzitsuena zera da, benetan modernoak diren ekintza berriak sortzea. Afroamerikarren adibidea jarri izan ohi dut: ez daukate ia ezer, ez daukate sostengu instituzionalik, baina belaunaldioro sortzen dituzte kultur era berriak, eta ez naiz jazz-az ari; beltz amerikar gazte bati galdetuz gero, bost axola berari jazz-a, bere aiton-amonon adierazpen kulturala delako. Orduan, 60ko hamarkadan soul musika asmatu zuten, Detroit-era abiatu zen, eta ia 20 urtetan mantendu du kultur afroamerikarra. 80ko hamarkada bukaerarako ez zen nahikoa, eta amerikarren reggaea eman da, eta orain, 80ko hamarkadaren erdialdetik hona rap musika dago. Quebecarrek gauza bera egin dute. Ez dira ezinbestean lehengo erregistroak erabiltzen. Badira hori preziatuko dutenak baina forma berriak balioztatu behar dira, eta honen bidez bideak irekitzen dira, iragana preziatu ahal izateko ondoren. Arazoa da txandaketa 12tik 18 urtera bitartean egin behar dela.

G: Kultur ekintzez ari zara, eta kirolean kokatu nahiko nuke orainhizkuntzaren presentzia.

B: Kirolean eta aisialdian ikusten dut nik. Gazteen adierazpen guztiak bultzatu behar dira. Gazteen kultur adierazpen berrietan, zuk esan duzun bezala, iraganeko kulturari loturiko gauzentzako ere sariak egon badaitezke bai, ahozko tradizioan bezala alegia, baina gazteak zuzpertz beharko lirateke aldiberean, eta ez da hain erraza. Asko hitz egin dugu animatzaile horiekin; adierazpen horiei adi egon beharko duzue zuek, eta azaltzen hasten diren bezain laster behar bezala heldu gazteek aukera izan dezaten harro egoteko, era desberdin baina antzeko batean. Gazte batek esan dezake: "bai ados nago, anglofoena eta erdaldunena, oso inportantea da"; baina euskaldun izateko gogoari eutsi badío, zera ere esaterik izan behar du; " baina guk ere beste hau daukagu, beste hori bezain modernoa da, baina desberdina da"; zera esango lukeen beltzaren antzera; "nik rap musika egiten dut, desberdina da". Ezin du bestea ordezkatu, eta hori da eraikitzen ahalegindu behar dugun zubia.

G: Orain gauza, esan dezagun, autoktono asko daukagu, taldeak, euskarazko herri aldizkariak, rock taldeak,... adibidez.

B: Estilo asko, belaunaldi asko behar dira.

Elkarlanaz

G: Zentzu horretan egiten diren gauza asko dago, baina erabat instituzio ofizialeatik at daudenak dira, baina egon badaude.

B: Nire ustez, horren menpe inoiz baino gehiago egongo zareten unea da hau eta uste dut instituzioek babes ditzake-

tela indirektoki, baita ekonomikoki eta logistikoki ere, horretarako egoitza bat. Lan txiki bat eman diezaiekete musika aparailu berri bat eros dezaten. Horrelako zerbait izan liteke, zeren eta gazteek instituzionala den guztiaz mesfidatu egingo dira. Beraz, herri Administrazioetik, eta iadanik errespetatuak diren artekarien bidez, posiblea da nolabaiteko laguntza lortzea. Formula bat bilatu behar duzue, ez bortxatzailea, gogoz kontrako sentimendurik eman ez dadin, baina sostengua lortuko duena

G: Bada kulturala den arazo bat eta azpimarratu behar dena; orain gutxi gora-behera administrazio sarearen laguntzarik gabe lanean ari den euskararen aldeko oinarriko mugimendu sozialarena. Ez dakit munduan zehar horrela gertatu ohi den, baina hemen oso garbi dago.

B: Baina eskuhartze instituzionalak, hala ere, B eta D ereduko eskolak eman dituzte, eta baita irratia eta telebista ere. Beti ez dator bat edukiarekin, baina hori horrela izaten da beti. Jendea ez da ados egoten komunikabideen laguntza motarekin. Mota instituzional horretako laguntza dagoen bakoitzean, zentralista

Instituzionalki bultzatu egin beharko lirateke, gazte euskaldunek antolatutako ekintza guztiak, aisialdi eraberrituak edo kultur ekintza berriak sortzeko nahiz antzerkia, musika, nahiz edozein motatako kultur ekintza.

bihurtzen delako. Nire ustez, zalantzak badaude ere, esan egin behar da nor den gure adiskidea eta nor gure etsaia. Besteak baino leialagoak diren adiskideak ere. Baina adiskide guztien gonbaraketan, HPIN bezalako instituzioa, alderdi sozialista baino etsai txikiagoa da oinarriko mugimendu sozial horrentzat, eta horretaz konturatu behar dugu.

G: Bai, bai. Instituzio probintzial eta autonomikoen eta euskararen aldeko herri erakundeen arteko komunikazio, partizipazio edo lankidetzazaila da. Orain, instituzioen partetik, eta baita giza mugimenduen partetik ere, badago lankidetzaz arlo berriak bilatzeko jarrera. Uste dut beharrezkoa dela ia sistematikoki eman den mesfidantza baztertzeari, bai instituzioena giza mugimenduekiko, bai alderantziz.

B: Bai, konturatzen garenean ez dela beste faktore batzurengatik ematen, ezinbestekoa da lankidetzaz lortzea. Gauza bera gertatu da Quebec-en.

G: Baina han ez daukazue hementxo egoera gogorra. Egoera oso tensoa dago hemen. Egoera politikoa...

B: Bai, ikusi dugu, bai.

G: Aztertu dituzuen koefizienteak dagokienean, faktore demografikoak, estadistikoak, linguistikoak, eta abar neurtzen dira beraz. Nola zenbatzen duzue guzti hori?

B: Kanadan datu asko daukagu, benetan asko. Hizkuntza ofizialen komisarioak datu bilduma izugarriak dauzka, hain dago instituzionalizaturik. Hizkuntza Ofizialen Komisaritzak 650 milioi dolarreko (68.120 milioi pezeta/2.987 milioi libera) aurrekontua dauka urte bakoitzeko, Quebec-eko frankofonoak babes-teko eta baita Quebec-eko anglofonoak

Nire ustez, zalantzak badaude ere, esan egin behar da nor den gure adiskidea eta nor gure etsaia. Besteak baino leialagoak diren adiskideak ere. Baina adiskide guztien gonbaraketan, HPIN bezalako instituzioa, alderdi sozialista baino etsai txikiagoa da oinarriko mugimendu sozial horrentzat, eta horretaz konturatu behar dugu.

babesteko ere. Beraz, inbertsio oso handiak egiten dira, eta informazio ugari eman diezazukeen burokrazia osoa dago.

Neurketa bat egitera zoazenean, desberdina izango da Euskal Herrian, Indonesian, edo Gales-en. Herri bakoitza desberdina da eta minoria linguistikoak babestu ala ez babesteko politikoak oso desberdinak dira batetik bestera. Era berean, estatistikak aldatu egiten dira herri batetik bestera. Ezinezkoa da gauza bat kontestu guztietan aurkitzea. Interesgarriena zera da, jendeak nola ikusten duen errealitatea, eta ondoren ideala nola ikusten duen aztertzea. Eta hor daukagu Jose Valencia eta Mª Jose Azurmendi euskaldunen bizitasunaz burutzen ari diren lana, jatorrizko euskaldun eta bigarren eta hirugarren belaunaldiko euskaldunena. Orain berriki egin du Jose Valenciak ikerketa hori, eta nabarmenki agertzen da jendeak errealitatea bezala jasotzen duena eta nahiko lukeen errealitatearen arteko aldea oso

Badakigu oinarritik sortzen direla beharrak eta instituzioa beti doala oinarriak nahi duena baino 5 edo 6 urte atzerago, eta askotan gainera instituzioek ez dutela ematen oinarriak nahi duena; oinarriak nahi duenaren laurdena bakarrik ematen dute.

handia dela. Euskaldun hauen artean, ideal harrigarriak azaltzen dira euskarren erabilpenak eta instituzioen laguntzak gora egin dezan. Beraz, askoz gehiago nahiko lukete, eta era berean askoz gutxiago erdaldunentzat. Eta hortaz, oso garrantzitsua da zehaztea ez bakarrik egoera nola ikusten dugun bere horretan, baizik eta zer nahiko genukeen etorkizunerako. Jose Valenciaren ikerketan txundigarriena zera da: jatorri erdalduneko euskaldunek ia berdintasuna ikusten dutela idealean. Baietz diote, euskaldunek euskararentzat erdararentzat adinako laguntza instituzionala jaso beharko luketela. Oso harrigarria da, baina gazteak dira, kontestu zehatz batean daudenak, beti azaldu behar da. Ideia, baina, ikerketa tresna bat dela da, besterik ez. Zuek giro barruan zaudete, oso ongi ezagutzen duzue egoera da-goeneko. Badakigu oinarritik sortzen direla beharrak eta instituzioa beti doala oinarriak nahi duena baino 5 edo 6 urte atzerago, eta askotan gainera instituzioek ez dutela ematen oinarriak nahi duena; oinarriak nahi duenaren laurdena bakarrik ematen dute.

Bagenekien inkesta formulatu aurretik ere, arma arriskutsua zela, bi aldeetatik. Batetik, emaitzen aldea, bai, askok espero zutena baino okerrago dago. Baina txanponaren beste aldeari ere begiratu behar zaio. Hemen bederen, badauzkagu egoera nahiko ongi neur-tuko duten tresnak. Une batean, animoak galduko dira, piska bat, baina jendeak benetan berreraiki nahi baditu hizkuntza eta kultura, eta bere etorkizuna ziurtatu, lehendabiziko gogoeste garai honi sendotze garai batek jarraitu beharko lioke, jakituria handiago batekin berreraiki ahal izateko. Zeren eta, azken batean, jakituriak ematen digu hobeto jokatzeko aukera. Beraz, egoeraz ongi jabetzeko tresnak badauzkagu orain, eskuhartu behar ditugun arloak zeintzu diren baieztatuko digute, eta gainontzekoa, sendotzeari eta motibatzeari dago-kie, herri honen arimaren partea den heredentzia kultural eta linguistikoa be-tikitzea alegia.

G: Badakizu, arazo bat gertatu de hemen. Giza erreakzio normala da. Erakunde ofizial direnek beren laguntza larregi goraiatzeko joera dute, eta beraz egoeraren atal positiboak areagotu egiten dituzte. Eusko Jaur-laritzak beti esan du lasai, oso ongi doa.

B: Hortik etorri zen inkestaren beharra: errealitatea ezagutu beharra. Fishmanen kontu horrekin bat dator, zeren eta guztiok lan egin dugu, guztiok jo dugu egia-aren bila. Egia-aren prezioa edozein izanik ere, luzera, ezagutu egin behar da jendeak hobeto erantzun ahal izan dezan. Hori izan da inkestaren helburua, eta inkesta argitaratzearena ere bai, hau zelako aldeberean gure asmoa. Bagenekien horrela eginez gero, ideia desberdinak emango zizkizuela esku-hartzeko era desberdinei buruz, eta zera

esan dugu, 20 bat teknikari eta unibertsitarirekin lan egin beharra zegoela baitetik, eta bestetik debatea sortu behar zela, datu horiek inportanteak diren guztiei jakinarazi behar zitzaizkiela beren jarrera politikoa zeinahi izanik ere, eta kontzienziazio hori sortzea. Eta aurten espero dugu hasiko dela jendea eskuhartze-zonaldeak zeintzu diren erakusten.

Lurraldetasunaz

G: Zer inpresio duzu Belgika edo Suitzako lurraldetasun arazoei buruz?

B: Berriz ere, lurraldetasunaren printzipioaren abantaila klasikoa badakizue zein den, demolinguistikari egonkortasuna ematen diola. Ia herri guztietako literatura nabarmentzen den abantaila da. Lurralde linguistikoaeren izaera egonkorra egiten baduzu, beldurrak jeitsi erazten dituzu, egonkortasuna bultzatzen duzulako aurkakoa baino. Nire ustez, kontestu euskaldunean ezin dugu oraindik lurraldetasunaz hitz egin, sareak ez direlako oraindik nahiko euskaldunak, ez daukatelako oraindik nahiko finkotasunik. Ezin da beraz horretan pentsatu. Ideiak badauzkat egin behar ko litzatekeenari buruz, baina euskara ez dago oraindik egoera horretan.

Belgikari dagokionean, pakerako irtenbide egokia izan dela deritzot. Eta froga dago lurraldetasun gutxien duten zonaldeetan, Bruselaren zonaldearen kasua da, non lurraldeak zehaztasun gutxiagorekin finkatu diren eta non herri mailan eman den banaketa. Adibide egokia da hau. Kanadarako, politikoki, ez du emaitzarik eman, arrazoi politikoengatik.

G: Baina zonalde batzuk ia erabat frankofonoak dira.

B: Bai, ekialdean heren frankofono bat eta bi heren anglofono mendebaldean. Lurraldetasunak kasu honetan ez luke funtzionatuko oso polarizazio handia ematen zelako. Talde-arteko polarizazioa sortuko zatekeen, haserreak sortuko ziratekeen. Zonalde hori ez dago elako garbi definiturik, eta jendearen konzientzian lurraldea zatitzeko kontzeptu hori birrintzailea gertatuko zatekeen talde-arteko harremanen mailan. Talde-arteko polarizazio bat ematen zen. Nire ustez, beraz, kontzeptu hori aztertu egin behar da kultur kontestu bakoitzaren kasuan. Belgikan ezarri behar izan da egoera oso polarizaturik zegoelako dagoeneko eta gertatzen zen egoera bat burutzea zen. Kanadan egingo bagenu hori, polarizatu egingo genuke.

G: Orduan hizkuntza bati lurralderik gabe manten daitekeela pentsa daiteke?

B: Ez, ezin da. Baina iadanik elebiduna den gizarte batean, edo elebiduna izan behar duen batean, kasuz kasu aztertu behar dira irtenbide honen alde onak eta txarrak. Ezin daiteke orokorrean esan bai, balio du edo ez du balio.

Nire ustez, kontestu euskaldunean ezin dugu oraindik lurraldetasunaz hitz egin, sareak ez direlako oraindik nahiko euskaldunak, ez daukatelako oraindik nahiko finkotasunik.

Kasu bakoitza bere konponente guztiekin aztertu behar da. Belgikaren kasuan, uste dut ongi funtzionatzen duela, Quebec-en kasuan, uste dut funtziona lezakeela baina Quebec Kanadatik bereiz dadin presioak areagotzea izango litzateke ordaina.

G: Iadanik badago presio hori.

B: Bai, baino gehiago. Eta hau Kanadako abertzaleentzat onartezina da. Ahaleginu egin dira, ahalegin handiak egin dira Kanadan lurraldetasunaren antzeko zerbait egin zedin Kanadarako, barruti frankofonoekin, baina ez zegoen hori saltzerik politikoki zera ekarriko zuelako, Quebec-en barruti anglofonoak onartu behar izatea, eta ezinezkoa zen.

G: Quebectarrak dira azkenean aurka egin zutenak?

B: Bai, beraz lurralde irtenbide bat ezinezkoa da, lurralde linguistiko anglofono bat Quebec-eko lurraldearen barruan onartezina da, gerra izango litzateke hori. Horregatik diot kontestu bakoitzak ematen duela ekintza baten edo bestearen balioa, ez dago guztiei dagokien irtenbiderik. Nire ustez, Euskal Herrian, ezin dugu oraindik hartu lurralde euskaldun elebakar baten irtenbidea errealitate soziolinguistikorik ez dagoelako, baina 100 urte barru aagian, egoeraren eboluzioa oso baikorra izan bada, errealitate handiz ausnar genezake nozio hori. Bestela esanda, ez dugu inoiz aukera bat baztertzeko, baina une egokian ezarri behar da. Ez dago oinarrizko printzipiorik. Orain ezinezkoa da. Lehenengo eta bigarren belaunaldiko %40 euskaldunekin lortzen baduzue, linguistikoki eta kulturalki euskalduntzea, beraiek berez onartuko lukete euskalduntasunaren inguruan definitzea beren identitatea, euskaldun izatea. Baitheke orduan %40 horiek berengana-

Nire ustez, egoera kontutuan izanik, lehenengo diglosia egonkor batera iritsi nahiko nuke. Une honetan, euskaldunen irilatxoak dauzkagu. Bada euskaldunen penintsulak sortu behar dira, eta azkenean alderantzizko egoera lortuko dugu. Euskaldunen itsaso bat izango dugu eta erdaldun irilatxoak, baina hori oso urrun dago etorkizunean.

tzea lurralde baten nozio hori, oraingoz orde, mapek besterik diote, eta beraz ezin dugu horrelako erabakirik hartu.

Ez ahaztu ni 10 urtez bizi izan naizela Ontarion franko-ontariarrekin, eta zuek Bizkaian zaudeten bezain diluiturik geunden gu ere, Bizkaiko egoera okerrereko zonaldeetan bezain diluituriko sare sozialetan moldatu behar izaten genuen. Quebectar asko ziren beti Quebec-en bizi izan zirenak eta errealitate hori ezagutzen ez zutenak. Ez zuten ezagutzen beti defentsiban, eta kontuz, eta atzera begiratzen egoteko mentalitate hori, atzetik kolpeak har daitezke eta, eta etengabe moldatu beharrean zaude egoera horretara. Quebectar batenzat ez da erraza, %90eko gehien-goa daukan kontestu batean bizi da, estatuaren aparailu guztia kontrolatzen du, herri guztiak kontrolatzen ditu, ia dena kontrolatzen du.

G: 100 urte esan duzu, beraz zure ustez, epe luzera, egonkortasun lin-

guistikoko egoera ez da elebitasun orokorreko egoera, baizik eta nolabait iritsi behar da hizkuntza bakarreko lurralde batetara.

B: Bai, hori da. Nire ustez, egoera kontutan izanik, lehenengo diglosia egonkor batera iritsi nahiko nuke. Ikusi behar dugu hemen, %1 euskaldun elebaker bakarrik daukagula, ia ezer ez. Diglosia egonkorra lortu behar da beraz, orain dagoen bezala, gure bizkarrak babesteko besterik ez bada, eta ondoren funtzio berriak geureganatu behar ditugu; eta instituzioen partea premiazkoa da honetan. Instituzionalki ahalegintzen da HPIN funtzioak geureganatu erazten, eta tokian tokiko sareetan egindako lanari esker, lurraldeak ere geureganatu nahiko ditugu. Une honetan, euskaldunen poltsak dauzkagu, badabilizan euskaldun sareak, batetik baserri edo arrantza tradizioan dauden guztiak eta bestetik familia sarea. Landu behar dena zera da, familiarik hasi eta herri osora hedatzen diren euskaldunen sare hauek ugaltzea. Eta sendotze lana sartuko litzateke hemen, epe luzera, baina gutxi aurreratzen ari dena, ez da askorik ikusten egunkarietan. Gauza hauek hedatu behar dira, 50 urte kontatzen ditut zonalde horiek elkartu arte. Adibidea eman nuen lehengo egunean. Une honetan, euskaldunen irlatxoak dauzkagu. Bada euskaldunen penintsulak sortu behar dira, eta azkenean alderantzizko egoera lortuko dugu. Euskaldunen itsaso bat izango dugu eta erdaldun irlatxoak. Uste dut honela sentitu behar dela. Denbora asko beharko dela esan dezakegu, ahalegin handiak egin beharko direla ikusten dugulako, Fishmanek aipatzen duen ahalegina. Familia sarea herrira ugaltzea, eta beti osagarri bat bezala, beti funtzioak indartuz burutuko bait da. Etengabean lan egin behar da bi fronteetan eta masa kritikoa sortzen ari garela espero

dezagun. Une honetan, emaitzetan ikusi duzuen adinakoa da erabilpena, portzentaiaren proportzioaren arabera, hori da euskararen erabilpenaren tasa. Hainbat eta euskaldun gehiago familiaren lurraldean, are gehiago erabiltzen da euskara.

Erabilpen-penintsulak irabazten hasiko zaretenean geografia mailan, eta funtzioen alorrean, erabilpenaren kurba hau kurba exponitzailea bihurtuko da. Epe luzera begirata, noski. Oraingoz, proportzioaren mailan kokatzen gara oraindik beste bi arazo horiek daukagulako. Lurraldetasunaren irtenbidearen logika onargariagoa bihurtzen da, zentzuzko matematika erakusten du eta gogo txarra ager daiteke jende proportzio batzutan, baina asko zabaldu den kontsentsu soziala ere egongo da, erabilpenaren tasa asko igo delako. Baina, berriz ere, lurralde euskaldun batetaz ari gara, eta oraindik zaila egiten zait honi heltzea, ez baita euskaldun elebakerren lurralde bat, ofizialki elebidunak diren euskaldungo baten lurraldea baizik, funtzioak gehituz doazkion lurraldea, euskararen aldeko erabilpena etengabe ugaltzen ari zaiona, funtzio mailan.

Ez duzu aurrez aurre borrokatzen zu baino hamar, ehun aldiz indartsuagoa den arerio batekin. Horrela funtzionatzeko borondatea eduki behar da, eta probokatzea eta aurre egitea nola ekidin jakin. Zeren eta bestela akabatu egingo zaituzte.

Hala ere, ez dut uste Quebec-en gertatu den bezala, euskaldun elebakartasuna hemen eman daitekeenik. Euskararen zonaldea egonkor bihurtzeko, lurraldetasun irtenbide bat eman beharko dugu baina oso urrun dago etorkizunean, zeren eta irtenbide hau bakar bakarrik ezar daiteke jatorri euskaldun eta gutxienez bigarren belaunaldiko euskaldunen gehiengoaren kontsentsua badaukagu. Lehenengo belaunaldikoen ez agian, gaztetan edo helduak zirenean etorritako erdaldunak dira eta. Bigarren belaunaldian hobetoxeago daude gauzak pixka bat hobeto sozializa daitezke-elako. Lurralde eta funtzioak, familia, lagunak, aisialdiak, eta ondoren herria aipatu ditugu, guztiak dira jakituria eta erabilpen dentsitatea areagotzeko.

G: Udalerrri euskaldunez hitzegiten entzun duzu. Beraz, lurraldetasun gune bat badagoela pentsatzen dut, ez da lurraldetasuna bera, baina bai irlatxoak.

B: Bai, eta irlatxo horietan kontsentsua ematen da.

G: Interesgarria da, ia lurraldetasun egoera horretan lanean ari diren herri txikien oraingo egoera.

B: Hala da, bai. Eta asko egin daiteke. Ez da beharrezkoa aldarrikapena, ekimenak sortu behar dira. Garrantzitsua goa da ekimenak sortzea testuak baino, egitura politiko guztia bizkar gainera botatzen dizuten aldarrikapenak baino. Lehengo "maquis"etako bizitza bezala da, ez duzu aurrez aurre borrokatzen zu baino hamar, ehun aldiz indartsuagoa den arerio batekin.

Horrela funtzionatzeko borondatea eduki behar da, eta probokatzea eta aurre egitea nola ekidin jakin. Zeren eta bestela akabatu egingo zaituzte. Madri-

leko indarrek ez diete beste txikiei gu-nea sortzen hasten utziko, zigortu egingo dituzte eta orduan ezingo dute ezta hurrengo pausua ematen hasi ere. Oso modu sotilean jokatu behar da beti, zenbait unetan aldarrikapenak egitea komenigarria ote den pentsatzekoa litza-teke. Batzutan, egia da ematen direla egoera politiko eta ekonomikoan une historikoak, ez dago inoiz legerik; zonalde batean, egoera batean eta une berezi batean merezi lezake aldarrikapen ikusgarri bat egitea, besteei egin daitekeenaren itxaropena emateko. Baina beti aztertu egin behar da. Ez dago inoiz formula magikorik. Sormena, sentiberatasuna, eta asmamenaren arabera dago, herri bakoitzaren argitasuna eta norberaren esku dago irakurketa ongi egitea, egoeraren irakurketa politiko, ekonomiko eta kulturala. Horrela sortzen dira herriak, lurraldean dagoen giza kapitala eta adimena erabilita. Beti dau-de irtenbideak eta hori da interesgarria.

Desindustrializatzen ari da Euskal Herria azken urteotan. Beraz, eta ez dut esaten soluzioa denik, zerbitzuen esparru ekonomikoak izan daitezke sormenerako beste elementu bat. Gaurregun, puntako industria den zerbitzuen industrian euskararen aldeko zuzpertzte kultural eta linguistikorako zerbitzua eskaintzen duen jendea badago. Interes-

Herri mailakoan dago herri txikien indarra, erraldoiek ezingo dutelako inoiz erantzunik eman maila lokalean; ez dute ezagutzen eta ezagutzeko interesik ere ez daukate, ez dute ezagutu nahi.

garria da. Honek ez du esanahi irtenbidea denik baina horra hor oso egoera zehatz eta berezi batetik etorritako sormenaren adierazgarri bat, eta elur pelota bat izan daitekeena, auskalo.

Tokian tokiko sormen adierazpen guztiak bultzatu behar dira irtenbide internazional guztiak herri egoeratan abiatutakoak direlako, hauxe da sistemaren magia. Fishmanek. Francoren garaiko ikastolez hitzegin izan du gainera, gorespen handiz; hona hemen irtenbide bat, Franco-ren garaiko oso egoera laztari emandako erantzuna, orain beste minoria linguistiko guztientzat eredu bihurtu dena. Eredu internazionala bihurtzen ari da. Dena oinarritzen da herri mailakoan.

G: Dena oinarritzen da herri mailakoan baina harrigarria da, hala ere, zeren eta badakizu, orain berrogeita hamar urte plan kinkenalak ziren, goitikako politika. Jokaera funtsezko bat erori egin da, herrialde zentralizatuen porrota.

B: Kultura germaniko, angloamerikar eta hispanoen hegemoniari aurre egiteko sormena izan da hau ere. Guk frantzieraz dakigu Quebectarrek frantziarren hegemonia jasan dutelako, beti inposatu nahi izaten dute ereduren bat, baina jendea erreakzionatzen ari da horren aurrean.

G: Bai, leku guztietan.

B: Horrela da, bai. Herri mailakoan dago herri txikien indarra, erraldoiek ezingo dutelako inoiz erantzunik eman maila lokalean; ez dute ezagutzen eta ezagutzeko interesik ere ez daukate, ez dute ezagutu nahi. Adibidez, euskarazko errotulazioa herri mailan egin daitekeen ekintza da, herrietatik iragazten den diru bat egon daiteke euskalduntzeko, elebiduntzeko. Nik ez dut uste admi-

nistrazioa errotulazio elebidunaren aurka egon daitekeenik. Errotulazio elebakarraren aurka agian bai, baina gizabanakoaren mailan, errotulu euskaldun elebakarra izan nahi duen dendariak, legedi internazionalaren arabera, eskubidea dauka. Quebec-en frantziara ez zen beste edozein hizkuntzaren erabilpena kanpoko errotulazio komertziale-tan debekatzen zuen legea zegoen. Lege hori aztertu duten Kanadako Epaitegi Gorenak eta jurista internazionalak adierazpen askatasunaren aurkakoa dela epaitu dute. Orain behintzat, adierazpen askatasunari buruzko jurisprudentzia apur bat badago, bai mezuaren edukia eta bai mezuaren hizkuntzari dagokienean. Horrela, ezin zaio inori debekatu hizkuntza ofiziale-tako batean errotulatzea. Legea modu alienatugabean ezartzea litzateke guztia; merkatarientzat, esate baterako pertsonalki, indibidualki.

Eta berriro ere datorkigu lehengo auzi berbera. Honelako araudi batek etorkizunerako asmoak kaltetuko dituen erreakzio ezkor gehiago sortarazten badu, irabazien ordaina ez da nahikoa izango. Alderantziz, agian hobe litzateke herri mailan egitea, kasuz kasu, baretik lan eginez, 10 urtez lan egin ondoren ikusi ahal izateko hiru laurdenak dagoeneko elebidunak direla, eta orduan errazagoa izango da lege bat egitea; saia daiteke orduan legea ateratzen. Joko hau da, beraz, beti ere neurtu beharrekoa, estrategiaren irabazi guztien arteko neurketa iraunkorra.

*Paulo Agirrebaltzategi
Txillardegia*

Itzultzailea: Maddi Alvarez